

Nagy Sándor

A liberális, a realista és a radikális

*Karen A. Mingst: A nemzetközi kapcsolatok alapjai
(Napvilág Kiadó, Budapest, 2011, 410 oldal, 3 570 Ft)*

Karen A. Mingst a nemzetközi kapcsolatok professzora az amerikai University of Kentuckyn. Szűkebb szakterülete a nemzetközi intézmények, a nemzetközi jog és a nemzetközi politikai gazdaságtan. A nemzetközi kapcsolatok alapjai c. tankönyv angolul már az ötödik kiadásánál tart, világszerte alpműnek tekintik. Első helyen szerepel a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó könyvek listáján. Többek között, ezekkel a szavakkal indokolja a Napvilág Kiadó a kötet hazai megjelenését. A mű valószínűleg gyorsan utol fogja érni Henry Kissinger Diplomácia című könyvét, amelyet széles körben használnak ma Magyarországon a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó oktatási intézményekben. A szerző sorba veszi az alapfogalmakat. A szövegből a legfontosabb pontokat kiemeli, és táblázatokba, ábrákba, keretes írásokba szerkeszti. A történeti áttekintéshez térképekkel nyújt támpontot. A fejezetek és keretes írások végén pedig tanárok és diákok számára is kifejtendő kérdések sorakoznak. A felhasznált szakirodalom a téma legjelentősebb műveit foglalja magába.

A bevezetés a nemzetközi kapcsolatok fontosságát és elméleti megközelítését vázolja fel, és röviden ismerteti azoknak a legfontosabb filozófusoknak a munkásságát, akik az ókortól a korai újkorig foglalkoztak az államok közötti interakciókkal. Platon, Arisztotelész, Aquinói Szent Tamás, Hobbes, Rousseau és Kant filozófiai írásainak ismerete alapvető a nemzetközi kapcsolatok megértéséhez. A filozófia mellett a história is fontos.

„A történelem és a filozófia lehetővé teszi számunkra, hogy elmélyedjünk az alapvető kérdésekben – az ember természetében, az állam és a nemzetközi társadalom jellemzőiben. Lehetővé teszik, hogy elmélkedjünk a politikai élet normatív (vagy erkölcsi) eleméről: milyen szerepet kellene játszania az államnak? Milyen normáknak kellene érvényesülniük a nemzetközi kapcsolatokban? Hogyan lehet strukturálni a nemzetközi társadalmat az óhajtott rend elérése érdekében? Mikor igazságos egy háború? Vajon újra kellene osztani a gazdasági forrásokat?” (20. old.) – teszi fel azokat a kérdéseket a szerző, amelyek évezredek óta foglalkoztatják a gondolkodókat. Kitér a társadalomtudományok behaviorista forradalmára, ahol a filozófiai diskurzusból kiábrándult kutatók olyan kérdéseket tettek fel az 1950-es és '60-as években, mint: „jobban megjósolható az egyéni viselkedés, mint a történész erősen kontextusfüggő leírásai? Lehet-e tesztelni a történeti kutatások során megfigyelt folyamatok, valamint a filozófusok „javaslatainak” empirikus érvényességét? Hogyan viselkednek valójában az emberek - az önkormányzat, az állam és a nemzetközi társadalom alapjai? (21. old.) Majd gyorsan le is zárja ezt, mivel ez a megközelítés csekély eredményt ho-

zott a kutatásokban, és a 1980-90-es évek folyamán sok tudós komolyan megkérdőjelezte a behaviorista megközelítést.

Az elméleti bevezető után a következő fejezet az ókortól napjainkig mutatja be a nemzetközi kapcsolatok fejlődését, kiemelve a vesztfáliai békét, amely először ismerte el államok szuverenitását, és ezzel ez a szó kulcsfogalomává vált a modern nemzetközi kapcsolatokban. Részletesen tárgyalja a hidegháborút és az azt követő, új kihívásokkal teli időszakot.

Ezt követően bemutatja azt az elméleti keretet és a három elméleti iskolát, a liberalizmust, a realizmust és a radikalizmust, melyek segítségével a múlt ismerete alapján a jövő eseményei előre megjósolhatóak. Szó esik a konstruktivizmusról is, de mivel új elmélet, ezért még nem elég kiforrott ahhoz, hogy használható legyen az elemzéshez. A három versengő teória meglehetősen eltérő perspektívából szemléli a múltat, ezért jól kiegészítik egymást. A liberalizmus, az emberi szabadságot hirdető eszme, az egyént alapvetően jónak, együttműködésre képesnek, az államot, többféle érdek alapján függő cselekvőnek, a nemzetközi rendszert pedig anarchikus, nemzetközi társadalomnak tekinti, ahol kölcsönös függés van a szereplők között. A realista felfogás szerint az ember önző és hatalomra tör, az állam szintén hatalomra törő, ám egységes cselekvő a nemzeti érdek követésében, a nemzetközi rendszer pedig anarchikus, melyen hatalmi egyensúlyra van szükség. A radikális elmélet, melynek megalapozója Marx volt, az egyént olyan cselekvőnek írja le, melyet a gazdasági osztály határoz meg, az államot a nemzetközi kapitalizmus cselekvőjének és a burzsoázia érdekei végrehajtójának tartja, a nemzetközi rendszert pedig erősen rétegzett nemzetközi kapitalista rendszernek tekinti.

A kötet további fejezetei e három fő elmélet köré szerveződve mutatják be a nemzetközi kapcsolatok aktorait és működésüket háborúban és békében, politikai és gazdasági téren egyaránt.

Az elemzés szintjeit a nemzetközi rendszer, az állam és az egyén alkotják. Ezeket tárgyalja bővebben a szerző a három teória szemszögéből - többnyire az Egyesült Államokhoz kötődő események alapján. E három fejezetbe beépített keretes írások szintén az Egyesült Államokról szólnak külföldi szereplők bemutatásán keresztül.

Ezek után a könyv a kormányközi és nem kormányzati szervezetekkel, valamint a nemzetközi joggal foglalkozik. Ismerteti a föderalista, funkcionista elméletet, továbbá a közös javak elméletét a kormányközi szervezetek létrejöttének megértéséhez. Bemutatja az ENSZ és az Európai Unió működését. Felsorolja a legismertebb nem kormányzati szervezeteket, mint a Greenpeace, Amnesty International, Human Rights Watch, és negatív példákat is említ, mint a maffia, nemzetközi drokartellek illetve az al-Káida. A nemzetközi jog kapcsán megemlíti a 1998-ban létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróságot, amely a bíróságok legfelsőbb fórumaként működik úgy, hogy néhány ország nem fogadja el. „Különösen az Egyesült Államok ellenzi az alapszabály beiktatását, amely a Nemzetközi Büntetőbíróságnak szolgálna ki az amerikai hadvezetést, illetve az amerikai elnököt; azt hangoztatja, hogy az Egyesült Államok „kivételes” nemzetközi felelősséggel rendelkezik, mint hegemon, és ennek mentesítenie kellene az ország hadseregét és vezetőit a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alól. Az Egyesült Államok főként azon az alapon fejt ki ellenállását, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság sérti az ország szuverenitását.” (214-215 old.)

A háborúk kapcsán bemutatja azokat az érveket, melyek szerint a liberális, demokratikus, kapitalista államok a kereskedelem révén békésebbek lehetnek, illetve azt is, hogy épp a profit, az új piacok vagy a nyersanyagigény vezetheti őket háborúhoz. Ezt követően beszél a háborúk típusairól, illetve arról, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel vívják

ezeket. Kiemeli az elrettentés és az erőegyensúly fontosságát a nemzetközi biztonság megőrzésében. Végül megemlíti azt az általa újnak nevezett trendet, melyet ma csak „kiszervezett biztonságnak” neveznek, mivel a kormányzat magánvállalkozásokat és katonai cégeket bíz meg különböző harci feladatokkal. A 21. század zsoldosai kapcsán pedig olyan kérdések merülnek fel, hogy „Kihez hűségesek ezek az egyének? Mely államhoz és mely ideológiához tartoznak? Felelősségre vonhatók-e háborús cselekedeteikért?” (262. old.)

A humán biztonságon keresztül a gazdasági kérdések tárgyalásába kezd a nemzetközi politikai gazdaságtan fejezetben. Itt jól szembeállítható a liberális és radikális szemlélet: „A gazdasági liberálisok szerint a multinacionális vállalatok a liberális rend vezéralakjai [...] A liberális gondolkörben a multinacionális vállalatoknak a nemzetállamoktól függetlenül kellene működniük, s talán hosszú távon az állam helyébe is kell majd lépniük. Alig van szükség működésük felügyeletére vagy szabályozására, mivel a piac önmagát szabályozza.” (265. old.) A radikálisok szerint a multinacionális vállalatok elveszik a szegények erőforrásait a gazdagok javára, és állandósítják Észak dominanciáját Dél fölött. A liberálisok értéknek tekintik a multinacionális vállalatok által létrehozott kölcsönös függést, a radikálisok pedig függőséget, kizsákmányolást és imperializmust látnak benne. Végül kifejti, hogyan vált a liberális közgazdaságtan, mint a fejlődés receptje széles körben elfogadottá vált négy tendencia révén. Ezek a következők: a multinacionális vállalatok külföldi tőkebefektetései segítették az adott ország fejlődését; a fenntartható fejlődés felé fordulás a jövőre és környezetre is gondol; a civil szervezetek bevonása sok helyen szintén eredményes; továbbá a gazdasági fejlődés szereplői közötti társulások közmegegyezése kívánatos, azaz „amennyire nemkívánatos a szegénység társadalmi és politikai szempontból, olyannyira káros a magánszektor üzletmenetére nézve is”. (288 old.) Kitér a gazdasági globalizációra, az érintett nemzetközi szervezetekre, mint a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap, és összefoglalja azokat a kihívásokat, illetve pozitívumokat és negatívumokat, melyek ezzel a folyamattal együtt járnak, például az új technológiák gyors térnyerése vagy a helyi áruk és termelők térszerzése a multinacionális vállalatokkal szemben.

A következő fejezet olyan világszintű problémákról szól, mint a világ valamennyi országában jelenlévő járványok és szenvedélybetegségek – külön kiemelve az AIDS-t, a környezet védelme –, továbbá a demográfiai problémák és az emberi jogok védelme. Ezt követően felteszi a kérdést, hogy a globális problémák globális kormányzathoz vezetnek-e. Egyes teoretikusok szerint ilyen már létezik, mások szerint ez soha nem fog megvalósulni. A szerző szerint „a globális kormányzat lehetőségét illető szkepszis nem enyhíti azt a tényt, hogy a globalizáció korában szükség lehet rá.” (343. old.)

Végül a könyv tíz fejezetét rövid összefoglaló zárja, mely az egyén és társadalom szerepére hívja fel a figyelmet a globalizálódó világban: „Egy polgárság, amelyik képes megfogalmazni ezeket az érveket, jobban meg tudja magyarázni a miérteket és a hogyanokat, vagyis az életünket befolyásoló eseményeket. Egy polgár, aki érti ezeket az eseményeket, megfontoltabban tud dönteni politikai kérdésekben.” (345. old.)

Ezt a tartalmas, számtalan kérdést felvető és gondolkodásra készítő művet csak ajánlani tudom mindenkinek, aki a nemzetközi kapcsolatok iránt érdeklődik. Haszonnal tudják forgatni azok is, akik az Egyesült Államok külpolitikáját és történetét szeretnék jobban megismerni, de azok is, akik arra kíváncsiak, hogy milyen módon csomagolják be az érdeket a különböző elméletek alkotói.